

ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ТАЪМИНЛАШДА МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.9.09.019>

Саидова Хилолахан,

Қўқон давлат педагогика институти,

Мактаб менежменти кафедраси ўқитувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада таълимда назорат ва бошқарув уйғунлигини таъминлаш масаласи, таълим сифатини назорат-бошқарув тузилмасини ривожлантириши, ривожланган давлатларнинг илгор тажрибасини, таълим моделларини ўрганиши ва у асосида миллий моделни яратиши вазифалари баён этилган. Шунингдек, таълим сифатини оширишида самарадорликка эга кўплаб хорижий таълим моделлари хусусан, Франция ва АҚШ модели тахлил қилинган.

Калит сўзлар. Таълим сифати, назорат, модел, самарадорлик, баҳолаш, омил, инспекция, АҚШ, Франция.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Саидова Хилолахан,

преподаватель кафедры школьного менеджмента Кокандского государственного педагогического института,

Аннотация. В данной статье выделены задачи обеспечения гармонии контроля и управления в образовании, разработки структуры контроля и управления качеством образования, изучения передового опыта развитых стран и образовательных моделей, создания национальной модели на основе опыта развитые страны. Также проанализированы многие зарубежные образовательные модели, эффективные для повышения качества образования, в частности французская и американская модели.

Ключевые слова. Качество образования, контроль, модель, эффективность, оценка, фактор, проверка, США, Франция

NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE IN ENSURING THE QUALITY OF EDUCATION

Saidova Hilolakhon,

Teacher of the department of school management of the Kokand state pedagogical institute

Annotation. This article highlights the tasks of ensuring the harmony of

control and management in education, developing a structure for monitoring and managing the quality of education, studying the best practices of developed countries and educational models, creating a national model based on the experience of developed countries.

Keywords. Quality of education, control, model, efficiency, assessment, factor, inspection, USA, France.

Кириш. Бугунги кунда таълим тизимини ислоҳ қилиш, унга янги бошқарув ва мониторинг тамойилларини олиб кириш ва бошқарув кадрлари тайёрлашда илғор хорижий давлатлар тажрибасини қўллаш зарурати ортиб бормоқда. Самарали бошқарув таълим сифатини таъминлашда муҳим омил ҳисобланади. Бугунги кунда ривожланган давлатларнинг таълим тизимида авторитар ва маъмурий-бюроқратик бошқарув моделидан воз кечган ҳолда демократик тамойиллар устуворлик қиладиган бошқарув кенг ёйилмоқда. Шундай экан, жаҳоннинг ривожланган ОТМлари ва илмий-тадқиқот марказларида таълим муассасалари назорат-бошқарувининг инновацион моделларини яратиш ва мавжудларини ислоҳ қилиш зарурати доирасида бир қанча тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Таълимда назорат ва бошқарув уйғунлигини таъминлаш сифат ва самарадорлик асоси бўлиб хизмат қилади. Таълимда бошқарув самарадорлиги ва сифат ўзгариши тўғри танланган бошқарув модели ва уни узлуксиз таълим тизимига изчил қўллаш амалиётидан келиб чиқади. Зеро, “ислоҳотларнинг муваффақияти, мамлакатимизнинг дунёдаги ривожланган, замонавий давлатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллаши аввало илм-фан ва таълим-тарбия соҳасининг ривож билан, бу борада бизнинг дунё миқёсида рақобатдош бўла олишимиз билан узвий боғлиқ”[1;446] лиги ҳам таълимнинг ижтимоий тараққиётга таъсирини кўрсатиб беради.

Таълим сифатини таъминлаш масаласи дунёнинг барча мамлакатларида ҳам долзарб вазифалардан бири бўлиб қолмоқда. Таълим муассасаси сифат менежменти таълимни ташкил қилиш, таъминлаш ва бошқариш жараёнини қамраб олган комплекс тизим бўлиб, асосан ўқув жараёнини назарда тутаяди.

Тадқиқотларга кўра, “таълим сифати муаммоларини ҳал қилишда тизимли йўналишдан фойдаланиб, барча омилларни биргаликда бошқариш зарур бўлади. Бу занжирдан бирор-бир омилнинг тушиб қолиши таълим сифатини бошқариш тизимининг бузилишига олиб келади. Таълим сифатини таҳлил қилиш ва олинган маълумотлар асосида бошқарувни самарали йўлга қўйиш таълимнинг бир қатор сифат тавсифларини аниқлаб олишни тақозо этади”[2;19]. Шундай экан,

таълим сифати уни таҳлил қилиш ва мониторингини ўтказиш ва унинг натижалари асосида бошқарувни ташкил этиш иш самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади. Зеро, тизимли ёндашув ва аниқ таҳлиллар бошқарувдаги камчиликларни ва назорат механизмларини ишлаб чиқиш асосларини кўрсатиб беради.

Ўзбекистон таълим тизимини назорат қилувчи ва мувофиқлаштирувчи орган Вазирлар маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси ҳисобланади. Унинг фаолияти Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарори асосида тартибга солинади. Шунингдек, ҳар бир таълим муассасаси “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳамда ўзининг бошқарув кенгаши асосида назорат қилинади, умумий нормалар асосида бошқарилади.

Таълим сифатини назорат қилиш ўқувчилар билимини давлат стандартларига мослаштириш, таянч компетенцияларни шакллантириш мезонларига ва фанга оид кўникмаларни ўсиш динамикасини таҳлил қилиш, таълим беришдаги бўшлиқлар ва ҳамкорлик изчил йўлга қўйилмаган жиҳатлар, уларни келтириб чиқаруви омилларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш чораларидан иборатдир. Бироқ бу муаммони бартараф этиш учун эмас, вазиятни тўғрилаш учун шароитдир, йўлдир. Шунинг учун таълим сифатини оширишда, узлуксиз таълимни модернизация қилишда, ундаги муаммоларни бартараф этишда назорат ишларини олиб бориш билан бирга бошқарув тамойилларини, мезонлари ва ёндашувларни ҳам ўзгартириш керак бўлади.

Мисол учун, халқаро баҳолаш дастурларида фойдаланилаётган тест, сўровнома ёки бошқа кўринишдаги синов материаллари ўқувчиларни кўпроқ эркин фикрлаш, мантикий ўйлаш ва таҳлил қилишга йўналтиради. Бизда эса тестлар мазмунан ўқувчиларнинг хотирасини ривожлантиришга қаратилган бўлиб, амалдаги ўқув дастури ва дарслик материаллари доирасида тузилмоқда. Бунинг асосий сабаби, бизда ҳали тестология фани жорий қилинмаган, тест тузиш қоидаларини ўқитиш масаласи ҳал этилмаган.

Шу боис Ўзбекистонда ҳам илғор хорижий тажрибадан фойдаланиш, таълим сифатини оширишга хизмат қилувчи ривожланган давлатлар методологиясини ўзлаштириш, таълим сифатини назорат-бошқарув тартибини ҳам эркинлаштириш, марказлашган бошқарувдан халос этиш, бюрократик тўсиқларни олиб ташлаш, содда ва холис тизимни яратиш вазифалари устуворлик касб этмоқда.

Тадқиқот методологияси. Таълим сифатини назорат-бошқарув

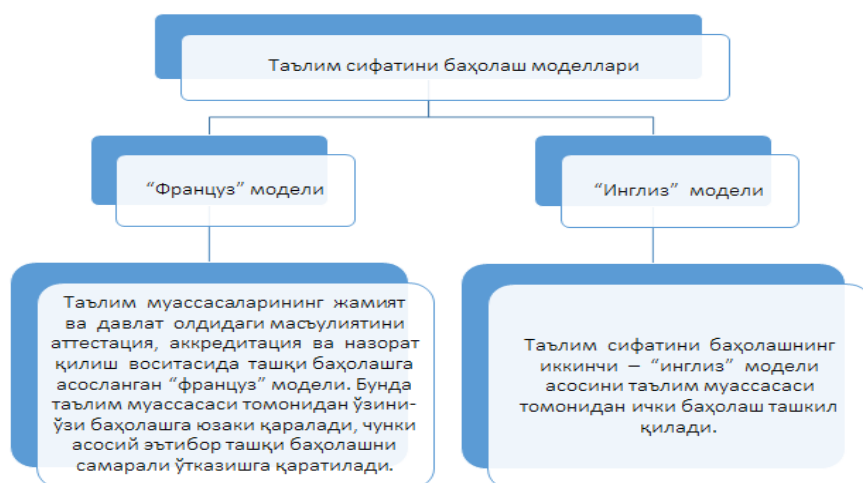
тузилмасини ривожлантириш учун ривожланган давлатларнинг илғор тажрибасини, таълим моделларини ўрганиш ва у асосида миллий моделни яратиш, унга жамиятнинг ақлий, маънавий ва моддий бойлигини ошириш вазифаларини юклаго зарур.

Бугунги кунда таълим сифатини оширишда самарадорликка эга кўплаб таълим моделлари мавжуд бўлиб улар доирасида бошқарувни ислох этишнинг асосий тенденциялари ривожланмоқда. Хусусан, Франция Миллий Ассамблеяси томонидан 2004 йилда Европа Иттифоқи учун тайёрланган маърузада таълимни бошқаришнинг иккита модели фарқланиши қайд этилган: бошқарувнинг марказлашган модели (Франция) ва федерал модел (АҚШ).

Биринчи модел, олий таълим муассасалари ривожланишини мувофиқлаштирувчи давлат бошқарувининг ваколатли органи мавжуд бўлган мамлакатлардаги олий таълимни баҳолаш тизими. Олий таълимни баҳолашнинг бу тизими ҳукумат томонидан молиялаштирилувчи давлат органларининг устуворлигига асосланади. Бунда ўз-ўзини баҳолашга эътибор пастроқ бўлиб, асосий урғу давлат органлари ёки жамоат ташкилотлари томонидан ўтказиладиган самарали ташқи баҳолашга қаратилган бўлади. Бундай баҳолаш тизимлари кўпинча ҳукумат назорати, лицензиялаш, давлат аккредитацияси, турли олий таълим муассасаларини солиштириш, молиявий ресурсларни тақсимлаш ва университетларга таъсир ўтказиш билан боғлиқ. Олий таълимнинг давлат бошқаруви органлари мавжуд бўлган мамлакатлар қаторига Европанинг Германия, Франция, шунингдек, европача олий таълим анъаналарини қабул қилган МДХ мамлакатлари киради.

Иккинчи модел, олий таълимни давлат бошқаруви органлари мавжуд бўлмаган мамлакатлардаги олий таълимни баҳолаш тизими. Олий таълимни баҳолашнинг бу тизимида университетлар фаолиятини яхшилашга, ички таҳлилга асосланган олий таълим муассасаларида ўз-ўзини баҳолаш, ёки касбий, ёки жамоатчилик баҳолаши устуворлик қилади. Олий таълим бўйича ўз-ўзини мувофиқлаштириш мамлакатлари қаторига, биринчи навбатда, Америка Қўшма Штатлари, шунингдек, америкача олий таълим анъаналарини қабул қилган мамлакатлар киради.

Айрим мамлакатларда олий таълимни баҳолашнинг юқорида қайд қилинган усуллари биргаликда қўлланилади (Швеция, Норвегия, Финляндия, Буюк Британия, Чехия, Словения ва бошқалар). Бундай баҳолаш тизими Умумжаҳон сифатни бошқариш (Total Quality Menegement, TQM) тамойиллари ва стандартлаштириш бўйича Халқаро ташкилотнинг (International Organization for Standardization, ISO) сифат менежменти тизими талабларига асосланади.

1-расм. Таълим сифатини баҳолаш моделлари

АҚШда ўз – ўзини баҳолаш тизими жуда ривожланган. Бунда, таълимни давлат ташкилотлари бошқарадиган тизимдан фарқли равишда, таълим муассасаларининг ўзи томонидан кўпроқ назорат қилинади.

Америка Қўшма Штатларининг Колорада штати таълим тузилмаси кенг қамровли ва таълимнинг барча жиҳатларини қамраб олган. Таълим сифати штатнинг таълим бошқарма кенгаши назоратида бўлади ва бошқарма бошлиғи штат таълим тизими раҳбари ҳисобланди. Колорада штати таълим тизимида таълим сифати Сифат ва самарадорлик бўлими томонидан умумий назоратга олинади. Шунингдек, Ҳисобдорлик ва баҳолаш бўлими томонидан тизимли таълим сифати баҳолаб борилади. Бу баҳолашлар ҳисобот ва мониторинг шўъбаси томонидан таҳлил қилиб борилади.

Энг аҳамиятли томони бу штатнинг таълим тизимида “Олий таълим ва меҳнатга тайёрлаш шўъбаси” фаолият юритади ва бу орқали қуйи босқич таълим сифати олий таълимга мувофиқлаштириб борилади. АҚШ таълим тизимининг ўзига хос томони сифатида прагматистик фаолиятга йўналтиришни алоҳида қайд этиш лозим. Яъни болалар мактаб таълимиданоқ прагматистик фикрлаш ва меҳнат қилишга ўргатилиб борилади. Шунингдек, таълим сифатини яхшилаш ва режалаштириш шўъбаси ҳам таълимга доир стратегик режаларни тузиб боради ва муттасил амалиётга жорий этиб боради.

Таҳлил ва натижалар. Демак, АҚШнинг олий таълим тизимини ўрганиш ҳам янгиланаётган Ўзбекистоннинг таълим тизимидаги ислохотларда муҳим аҳамият касб этади

АҚШ Таълим вазирлиги олий ўқув юртларида тақсимланадиган ёки ишлатиладиган федерал маблағлардан фойдаланишни бошқаради ва назорат қилади. Унинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат[3;32].:

- Талабаларга федерал молиявий ёрдам кўрсатиш сиёсатини жорий қилиш, маблағларни бошқариш ва тақсимлаш ҳамда улардан фойдаланишни назорат қилиш;

- Фуқаролик ҳуқуқлари тўғрисидаги қонунлар ижросини таъминлаш.

Таълим сифатини таъминлаш масаласикўплаб мутахассислар қизиқишини ўзига жалб этган бўлиб, халқаро амалиётда таълим сифатининг беш асосий йўналиши алоҳида ажратиб кўрсатилади:[4;30]

- таълимнинг сифатини таъминлаш таълим муассасасининг нуфузини оширишга хизмат қилади;

- таълим стандартларига мувофиқлик йўналиши таълим муассасаларида тайёрланаётган кадрларнинг минимум талабаларга жавоб беришини таъминлайди;

- мижозни қаноатлантирувчи таълимнинг сифатини таъминлаш устувор масалалардан ҳисобланади;

- истеъмолчи сифатни белгилайди ва унинг ҳар қандай талаби бўйича мутахассисни танлаб олади. Бу йўналиш олий таълим муассасаларининг тижорат фаолиятини жонлантиради;

- олий таълим муассасаси жамиятга, ўзи жойлашган минтақага фойда келтиради.

Шу сабабли, олий таълим муассасаларини жойлаштиришда истеъмолчи эҳтиёжлари ҳисобга олиниши ва кадрлар тайёрлашни меҳнат бозори талабларига йўналтириш лозим.

Хулоса қилганда, ривожланган давлатларнинг таълим сифатини назорат-бошқарув тузилмасини ўрганиш мамлакатимизда таълимий ислохотлар йўлида сифат ва самарадорликка эришишда кучли асос бўлиб хизмат қилади. Ривожланган давлатларнинг таълим моделини ўрганиш ва шу асосда таълим сифатини таъминлашнинг миллий моделини яратиш бугунги кун учун долзарб таълимий вазифалардан биридир. Бу орқали Ўзбекистонда яшаётган турли миллат ва элатларнинг хусусиятлари ва ўзига хослигидан келиб чиққан ҳолда таълим моделини ишлаб чиқиш, унда жамиятнинг моддий, маънавий ва ақлий ривожланиш йўллари аниқ кўрсатиб берилган бўлиши лозим

Фойдаланилган адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-том. - Тошкент: Ўзбекистон, 2018. – Б.508.

2. Эркаева Г.П. Таълим сифатини оширишда хорижий ҳамкорлик // Ta'lim, fan va innovatsiya. Тошкент. 2015. №3. 27-30 б.

3. Камбаров Ж.Х., Турдалиева М.М. Олий таълим муассасаларида таълим сифатини назорат қилишни такомиллаштириш масалалари. Замонавий таълим журнали. 2014. №9. –Б. 19.

4. Nazarova F., Jurayev A “Ta'lim sifatini ta'minlashda halqaro tajribalar” o'quv uslubi majmua Toshkent – 2021 32-bet

5. Рябов Л.П. АҚШ, Япония, Германия, Франция, Буюк Британия каби ривожланган давлатлар олий таълим тизимидаги инновацион жараёнлар ва ижобий ўзгаришлар таҳлили. –М.: 2011.